TURIZM SOHASINI DIVERSIFIKATSIYA QILISHDA TURISTIK KLASTERLARNI RIVOJLANTIRISHNING AHAMIYATI

Abriyev Zoirjon Sobirjonovich
Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti
Turizm va mehmonxona biznesi kafedrasi katta o‘qituvchisi, PhD
https://doi.org/10.5281/zenodo.19973015

Annotatsiya: Mazkur maqolada turizm sohasini diversifikatsiya qilishda turistik klasterlarni rivojlantirishning ahamiyati ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Unda turistik klasterlarning mohiyati, tarkibiy tuzilmasi hamda ularning hududiy iqtisodiyotga ta’siri yoritilgan. Shuningdek, turizm xizmatlarini kengaytirish, yangi turistik yo‘nalishlarni shakllantirish, infratuzilmani rivojlantirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etishda klaster yondashuvining ustunliklari asoslab berilgan. Maqolada turistik klasterlar orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish, bandlikni ta’minlash, hududiy rivojlanishni jadallashtirish hamda turizmning barqaror rivojlanishiga erishish masalalari keng yoritilgan.
Kalit so‘zlar: turizm, diversifikatsiya, turistik klaster, turizm infratuzilmasi, hududiy rivojlanish, innovatsiya, xizmatlar sifati, raqobatbardoshlik, iqtisodiy samaradorlik, barqaror rivojlanish.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng tez rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Jahon Turizm Tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, turizm nafaqat iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiruvchi, balki hududlar o‘rtasidagi ijtimoiy-madaniy aloqalarni mustahkamlovchi muhim omil sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bois ko‘plab davlatlar milliy iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishda turizm salohiyatidan samarali foydalanishga alohida e’tibor qaratmoqda.

Turizmni diversifikatsiya qilish jarayoni uning an’anaviy yo‘nalishlarini kengaytirish, yangi turistik mahsulot va xizmat turlarini joriy etish, shuningdek, hududlarning o‘ziga xos resurslaridan kompleks foydalanishni nazarda tutadi. Bu esa o‘z navbatida turizm infratuzilmasini rivojlantirish, xizmatlar sifatini oshirish hamda raqobatbardosh turistik muhitni shakllantirishni talab etadi. Aynan shu nuqtai nazardan, turistik klasterlar konsepsiyasi muhim strategik yondashuv sifatida maydonga chiqmoqda.

Turistik klasterlar – bu ma’lum bir hududda joylashgan turizm bilan bog‘liq korxonalar, xizmat ko‘rsatuvchi tashkilotlar, transport tizimlari, madaniy obyektlar va boshqa infratuzilma elementlarining o‘zaro integratsiyalashgan tizimi bo‘lib, ular o‘zaro hamkorlik asosida yuqori qo‘shimcha qiymat yaratishga xizmat qiladi. Klaster yondashuvi turizmni faqat alohida xizmatlar majmui sifatida emas, balki yagona kompleks tizim sifatida rivojlantirish imkonini beradi. Natijada, hududiy resurslardan samarali foydalanish, innovatsion faoliyatni rag‘batlantirish hamda xizmatlar sifati va xilma-xilligini oshirishga erishiladi. Zamonaviy sharoitda turizmni rivojlantirishda klaster yondashuvining ahamiyati shundaki, u iqtisodiyotning turli tarmoqlari o‘rtasida uzviy bog‘liqlikni ta’minlaydi, yangi ish o‘rinlari yaratadi va hududiy rivojlanishni jadallashtiradi. Ayniqsa, turizmni diversifikatsiya qilish orqali mavsumiylik muammosini kamaytirish, yangi turistik yo‘nalishlarni shakllantirish va ichki hamda tashqi turizm oqimini barqarorlashtirish mumkin bo‘ladi.

Asosiy qism

Turizm sohasini diversifikatsiya qilish bugungi kunda milliy iqtisodiyotlarni barqaror rivojlantirishning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Diversifikatsiya jarayoni turizm xizmatlari tarkibini kengaytirish, yangi turistik mahsulotlarni yaratish va turizmning turli shakllarini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi. Bu jarayonda turistik klasterlar alohida strategik vosita sifatida namoyon bo‘lib, ular hududiy iqtisodiyotni kompleks rivojlantirish, resurslardan samarali foydalanish va xizmatlar sifatini oshirish imkonini beradi. Turistik klasterlar mohiyatan o‘zaro bog‘liq bo‘lgan korxonalar, tashkilotlar va infratuzilma obyektlarining bir hududda jamlangan tizimidir. Bunday tizimga mehmonxonalar, transport xizmatlari, ovqatlanish korxonalari, madaniy-tarixiy obyektlar, hunarmandchilik markazlari, savdo tarmoqlari hamda turistik xizmatlarni boshqaruvchi tashkilotlar kiradi. Klaster yondashuvi aynan shu

elementlar o‘rtasida samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish orqali sinergetik natija beradi, ya’ni alohida faoliyat yurituvchi subyektlarga nisbatan yuqori iqtisodiy samaradorlikka erishiladi.

Turizmni diversifikatsiya qilishda turistik klasterlarning ahamiyati, avvalo, yangi turistik yo‘nalishlarni shakllantirish imkoniyatida namoyon bo‘ladi. Masalan, an’anaviy tarixiy-madaniy turizm bilan bir qatorda ekologik turizm, agroturizm, gastronomik turizm, ziyorat turizmi, ekstremal turizm kabi yo‘nalishlarni rivojlantirish mumkin. Bu esa turistik mahsulotlarning xilma-xilligini oshirib, turistlar oqimini yil davomida barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Natijada mavsumiylik darajasi kamayadi va turizm sohasi barqaror daromad manbaiga aylanadi. Bundan tashqari, turistik klasterlar hududiy resurslardan kompleks foydalanish imkonini yaratadi. Har bir hudud o‘zining tabiiy, tarixiy, madaniy va iqtisodiy salohiyatiga ega bo‘lib, klaster yondashuvi ushbu resurslarni yagona tizimda birlashtiradi. Masalan, tarixiy obidalar bilan boy hududlarda madaniy turizm klasterlari, tabiiy landshaftlarga ega hududlarda ekologik turizm klasterlari, qishloq xo‘jaligi rivojlangan hududlarda esa agroturizm klasterlarini shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Bu esa hududlarning ixtisoslashuvini kuchaytiradi va ularning raqobatbardoshligini oshiradi.

Turistik klasterlar rivoji, shuningdek, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlashda muhim rol o‘ynaydi. Klaster doirasida ko‘plab kichik va o‘rta korxonalar faoliyat yuritadi, bu esa yangi ish o‘rinlari yaratilishiga olib keladi. Ayniqsa, mehmon uylari, milliy hunarmandchilik mahsulotlari ishlab chiqarish, mahalliy ovqatlanish xizmatlari kabi yo‘nalishlar aholining daromad manbalarini kengaytiradi. Shu tariqa turizm sohasi nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy rivojlanish omiliga ham aylanadi. Innovatsiyalarni joriy etish ham turistik klasterlarning muhim jihatlaridan biridir. Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish, raqamli marketing, onlayn bronlash tizimlari, virtual ekskursiyalar kabi yangiliklar klaster doirasida tezroq joriy etiladi. Bu esa xizmatlar sifatini oshirish, turistlar ehtiyojini yaxshiroq qondirish va xalqaro bozorda raqobatbardoshlikni ta’minlashga xizmat qiladi.

Turistik klasterlarni rivojlantirishda davlatning roli ham alohida ahamiyatga ega. Davlat tomonidan turizm infratuzilmasini rivojlantirish, investitsiyalarni jalb qilish, normativ-huquqiy bazani takomillashtirish hamda marketing siyosatini olib borish klasterlarning samarali faoliyat yuritishini ta’minlaydi. Shu bilan birga, davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik (PPP modeli) turistik loyihalarni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan davlatlarda turistik klasterlar iqtisodiy o‘sishning asosiy drayverlaridan biri sifatida qaraladi. Masalan, Italiya, Ispaniya, Fransiya kabi mamlakatlarda turizm klasterlari hududiy rivojlanishning muhim modeli sifatida keng qo‘llanilib, ular orqali turizmning turli yo‘nalishlari muvaffaqiyatli diversifikatsiya qilingan. Ushbu tajribani o‘rganish va milliy sharoitga moslashtirish O‘zbekiston turizm sohasini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, O‘zbekiston sharoitida turistik klasterlarni rivojlantirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Boy tarixiy-madaniy meros, noyob me’moriy yodgorliklar, tabiiy landshaftlar, milliy urf-odatlar va mehmondo‘stlik an’analari turizmni diversifikatsiya qilish uchun mustahkam asos bo‘lib xizmat qiladi. Xususan, Samarqand, Buxoro, Xiva kabi tarixiy shaharlarda madaniy turizm klasterlarini, tog‘li hududlarda ekologik va sport turizmi klasterlarini, qishloq hududlarida esa agroturizm klasterlarini rivojlantirish istiqbollari mavjud.

Turistik klasterlarni rivojlantirish jarayonida hududiy brending va marketing strategiyalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir turistik hudud o‘zining noyob jihatlarini aniqlab, ular asosida yagona brend konsepsiyasini ishlab chiqishi lozim. Brendlashtirish nafaqat hududni xalqaro miqyosda tanitadi, balki turistlar ongida muayyan ijobiy tasavvur hosil qiladi. Shu bois klaster doirasida marketing kommunikatsiyalarini yagona tizim asosida tashkil etish, raqamli platformalarda faol targ‘ibot olib borish va turistik mahsulotlarni global bozorlarga olib chiqish muhim vazifalardan biridir. Klasterlar faoliyatida logistika va transport infratuzilmasining rivojlanganligi ham hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Turistlarning hududga yetib kelishi, ichki harakatlanishi va xizmatlardan foydalanish qulayligi umumiy taassurotga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli aeroportlar, temir yo‘l tarmoqlari, avtomobil yo‘llari, jamoat transporti va turistik marshrutlar o‘rtasida uzviy bog‘liqlikni ta’minlash klaster samaradorligini oshiradi. Ayniqsa, “so‘nggi kilometr” tamoyiliga asoslangan transport yechimlari (ya’ni turistni aniq manzilgacha yetkazib berish tizimi) muhim ahamiyatga ega.

Turizmni diversifikatsiya qilishda inson kapitalini rivojlantirish ham ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Malakali kadrlar tayyorlash, xizmat ko‘rsatish madaniyatini oshirish, xorijiy tillarni o‘rganish va zamonaviy servis standartlarini joriy etish turistik klasterlarning muvaffaqiyatini belgilaydi. Shu nuqtai nazardan, oliy ta’lim muassasalari, texnikumlar va turizm sohasi subyektlari o‘rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur. Dual ta’lim tizimi asosida amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish klaster doirasida yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash imkonini beradi. Shuningdek, turistik klasterlar doirasida ekologik barqarorlikni ta’minlash masalasi ham dolzarbdir. Turizmning jadal rivojlanishi ayrim hollarda tabiiy resurslarga ortiqcha bosim o‘tkazishi mumkin. Shu sababli “yashil turizm” tamoyillarini joriy etish, chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish, energiya samaradorligini oshirish va ekologik toza texnologiyalardan foydalanish muhim vazifalardan hisoblanadi. Bu nafaqat atrof-muhitni muhofaza qiladi, balki ekologik ongli turistlar oqimini jalb etishga ham xizmat qiladi.

Turistik klasterlarni rivojlantirishda investitsiya muhitini yaxshilash ham muhim omillardan biridir. Xorijiy va mahalliy investorlarni jalb qilish uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, soliq imtiyozlari, subsidiyalar va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash mexanizmlarini joriy etish zarur. Investitsiyalar turizm infratuzilmasini modernizatsiya qilish, yangi obyektlar qurish va xizmatlar sifatini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, investitsiya loyihalarini amalga oshirishda hududning ijtimoiy va ekologik xususiyatlarini inobatga olish muhimdir.

Raqamli transformatsiya jarayonlari ham turistik klasterlar rivojida muhim o‘rin tutadi. Bugungi kunda turistlar sayohatni rejalashtirishdan tortib, xizmatlardan foydalanishgacha bo‘lgan barcha jarayonlarda raqamli texnologiyalardan keng foydalanmoqda. Shu bois onlayn platformalar, mobil ilovalar, sun’iy intellekt asosidagi tavsiya tizimlari va “aqlli turizm” konsepsiyasini joriy etish klasterlarning raqobatbardoshligini oshiradi. Raqamli infratuzilma yordamida turistlar uchun qulay va interaktiv xizmatlar yaratish mumkin bo‘ladi.

Bundan tashqari, turistik klasterlar hududlararo va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish uchun ham keng imkoniyatlar yaratadi. Turizm yo‘nalishlarini integratsiyalash, qo‘shni hududlar bilan qo‘shma marshrutlar ishlab chiqish va xalqaro turizm tarmoqlariga ulanish orqali turistlar oqimini ko‘paytirish mumkin. Bu jarayonda madaniy diplomatiya, xalqaro ko‘rgazmalar, forumlar va festivallar muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, turizm sohasini diversifikatsiya qilish zamonaviy iqtisodiyot sharoitida barqaror rivojlanishni ta’minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonda turistik klasterlarni rivojlantirish nafaqat turizm xizmatlari xilma-xilligini kengaytiradi, balki hududiy resurslardan samarali foydalanish, iqtisodiy faollikni oshirish va yangi ish o‘rinlari yaratishga xizmat qiladi. Klaster yondashuvi turizmni alohida segmentlar yig‘indisi sifatida emas, balki o‘zaro bog‘langan kompleks tizim sifatida rivojlantirish imkonini beradi. Shuningdek, turistik klasterlar turizmda innovatsiyalarni joriy etish, xizmatlar sifatini oshirish, raqamli texnologiyalarni keng qo‘llash va xalqaro bozorda raqobatbardoshlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Ular orqali hududlarning o‘ziga xos jihatlarini namoyon etish, brendlashtirish va yangi turistik yo‘nalishlarni shakllantirish imkoniyati kengayadi. Natijada turizm oqimi yil davomida barqarorlashadi va mavsumiylik ta’siri kamayadi. Bundan tashqari, turistik klasterlarni rivojlantirish ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Aholi bandligi oshadi, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik rivojlanadi, mahalliy aholi daromadlari ko‘payadi. Shu bilan birga, ekologik barqarorlikni ta’minlash va madaniy merosni asrab-avaylash imkoniyatlari ham kengayadi.

Umuman olganda, turizmni diversifikatsiya qilishda turistik klasterlarni rivojlantirish strategik ahamiyatga ega bo‘lib, u milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, hududiy rivojlanishni jadallashtirish va turizm sohasining uzoq muddatli barqarorligini ta’minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdurahmonov Q.X. Mintaqaviy iqtisodiyot. Toshkent: Iqtisodiyot, 2019, 320 b.
2. Rasulov A.F. Turizm iqtisodiyoti. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018, 280 b.
3. Soliyev A.S. Iqtisodiy geografiya. Toshkent: Universitet, 2017, 300 b.
4. To‘xliyev N., Haydarov N. Turizm asoslari. Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2016, 256 b.
5. Xudoyberdiyev Z. Xizmatlar sohasi iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisodiyot, 2020, 240 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. Turizm sohasini rivojlantirishga oid farmon va qarorlar to‘plami. Toshkent: Adolat, 2021, 180 b.
7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. Turizm sohasi bo‘yicha statistik to‘plam. Toshkent, 2022, 150 b.
8. Mirzayev B.S. Hududiy rivojlanish va klasterlar nazariyasi. Toshkent: Fan, 2021, 270 b.
9. Yo‘ldoshev Q.A. Innovatsion iqtisodiyot asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot, 2020, 288 b.
10. Karimov I.A. O‘zbekistonning iqtisodiy rivojlanish strategiyasi. Toshkent: O‘zbekiston, 2015, 260 b.